

Subject Area
General Turkish History

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3007-3015

Arrival
03 July 2022

Published
30 September 2022
Article ID Number
64419

Article Serial Number
17

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.64419>

How to Cite This Article
Hüseyinov, G. (2022).
“V.V. Barthold’un Orta
Asya Türk Tarihi
Hakkındaki Eserleri ve
Tarih Metodolojisi”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:102;
pp:3007-3015

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

V.V. Barthold’un Orta Asya Türk Tarihi Hakkındaki Eserleri ve Tarih Metodolojisi¹

V.V. Barthold’s Works on Central Asian Turkish History and History Methodology

Gurban Hüseyinov¹

¹Dr., Konya, Türkiye

ÖZET

Orta Asya Türk tarihi ile ilgili önemli çalışmalar yapan birçok yabancı araştırmacı vardır. Bunların önde gelenlerinden biri ünlü Rus oryantalist Vasiliy Vladimiroviç Barthold’dur. Barthold, Petersburg’da Ruslaşmış Alman bir ailenin çocuğu olarak 1869 yılında dünyaya gelmiştir. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi’nin Arap, Fars, Tatar, Türk Dilleri Bölümü’nde eğitim almıştır. Halle Üniversitesi’nde August Müller, Eduard Mayer ve Strasburg Üniversitesi’nde Teodor Nöldeke gibi önemli bilim adamlarının derslerine katılmıştır. Barthold özellikle Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili çok önemli ve orijinal çalışmalara imza atarak Türk tarihinin bilinmeyen birçok yönünü ortaya koymuştur. O aynı zamanda Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili araştırmalar yapan tarihçileri ve onların tarihe bakış açılarını da etkilemiştir. Onun Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında akademik üslup arayışı içindeki üniversite yapılanmasının şekillenmesinde de rolü olmuştur. Aslında o Türk Tarihi ve İslam Tarihi’ne olan tarafsız yaklaşım tarzından dolayı Komünist rejim tarafından dışlanmış ve eserlerinin baskısı yasaklanmasına rağmen, o bu bakış açısından ödün vermeyerek çalışmalarını sürdürmüştür. Çok üretken bir tarihçi olan Barthold’un, bu kadar çalışmayı nasıl yaptığı sorusunun cevabı onun genelde tarihe özelde ise Türk tarihine bakış açısı ile kullandığı tarih metodolojisinde saklıdır. İşte bu çalışmada Barthold’un hayatı kısaca anlatıldıktan sonra Orta Asya Türk tarihi ile ilgili yaptığı çalışmalarına değinilerek Türk Tarihine sağladığı katkılar bütün yönleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Wilhelm Barthold, Orta Asya, Türk Tarihi, Metodoloji

ABSTRACT

There are many foreign researchers who have done many significant studies about the Turkish history. An important one of these researchers is the Russian orientalist Vasili Vladimirovic BARTHOLD. Barthold was born in Petersburg in 1869 as the child of a German family who became Russian later. He received education at the University of Saint Petersburg, the Faculty of the Oriental Languages, Arabian, Persian, Tatar and Turkish Languages Department. He contributed to the lectures of some significant scientists as August Muller and Eduard Mayer in Halle University and Theodor Noldeke in Strasburg University. Barthold revealed many unknown sides of the Turkish history by doing very significant and original studies especially about the Central Anatolian Turkish History. He also influenced the historians doing researches about the Central Anatolian Turkish History and also their historical perspective. He also had a role in the forming of the university structure which was in a search for academic standards during the foundation years of Turkish Republic. In fact, he was marginalized by the Communist regime because of his objective approach to the Turkish history and Islam history; and despite the printing of his works was prohibited, he continued his studies without compromising his point of view. The answer of the question how Barthold, a very productive historian, made all these studies is hidden in his historical methodology which he used with his perspective to the history in general and the Turkish history in specific. The way to evaluate him appropriately is to understand his methodology well. And in this work, the historical methodology of Barthold is supposed to be revealed by touching upon his studies about the Turkish history.

Keywords: Wilhelm Barthold, Central Asia, Turkish History, Methodology

1. GİRİŞ

Vasiliy Vladimiroviç Barthold² 15 Kasım 1869 tarihinde Petersburg’da Ruslaşmış bir Alman ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi (Smirnov, 1966: 39–40). Vaftiz ismi Wilhelm, Alman olduğuna işaret eder (Bregel, 1980: 385). O, Batı Avrupa dillerinde yayınlanan çalışmalarında Wilhelm ismini kullanmayı tercih etmiştir. Ataları Baltık’ta doğmuşlardır. Çocukluk ve gençlik yıllarında ailesinin maddi durumunun iyi olmasından dolayıdır ki Barthold çok yönlü sosyal bilimler eğitimi almış, Batı Avrupa’nın eski, klasik ve temel dillerini öğrenmiş ve çocukluktan beri dikkatini çeken tarih mesleğine yönelmiştir (Barthold, 2010: 7).

Barthold kendisinin de ifade ettiği gibi Rusya’da doğmuş ve bölge şartları içinde büyüdüğü için Batı Avrupalı tarihçilerden kendisini ayırmış ve bu yanını bir nevi üstünlük olarak nitelendirmiştir. Hazır materyale sahip olduğu ve Asyatik şartları bünyesinde bulundurduğu için, ona göre bir Rus Şarkiyatçısı ve tarihçisi, Rus ve Asya tarihinde diğer tarihçilerden daha öndedir. O gelenek tarihçiliği yapmamış, Orta Asya Tarihi ile ilgili araştırmalara, kendi milletinin istek ve eğilimleri ile girmiştir (Barthold, 2006: VIII). Barthold çalışmalarını Sovyet gücü için değil, Sovyet gücüne rağmen kullanmıştır (Barthold, 2004: 19).

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Hacı Ahmet ÖZDEMİR danışmanlığında 2013 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde “V.V. Barthold’un Hayatı ve Eserleri” başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

² Rus kaynaklarında ismi Василий Владимирович Бартольд olarak geçmektedir.

Barthold 1887 yılında sekizinci St. Petersburg Kolejini altın madalya ile bitirdi. Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin antik tarihini tercih ederek 1887 yılının sonbaharında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nin Arap, Fars, Tatar, Türk Dilleri Bölümü'nü kazandı (Barthold, 1977: 14). 1889 yılında *О христианстве в Средней Азии*³ adlı makalesinden dolayı fakülte tarafından gümüş madalya ile ödüllendirildi⁴. Barthold'un çalışmalarının dokuzu Batı dillerinde on sekizi Şark dillerinde yayımlanmıştır. 19 çalışması ise bizzat kendisi tarafından Batı dillerinde özellikle Almanca yayımlanmıştır. Ölümünden sonra diğer dillere çevrilen çalışmaları daha çoktur.

Barthold'un bütün eserlerini içeren 283 çalışmadan 43'ü⁵ orijinal olarak Batı dillerinde yayımlanmış veya bu dillere çevrilmiştir, fakat onun en önemli kitaplarından altısı sadece Rusça yayımlanmıştır.

Barthold'un hayatının son yıllarında (Mayıs 1928) sevgili eşi Mariya Aleksiyeвна vefat etti (Barthold, 2004: 20). Şahsi hayatı eşi ile sıkı sıkıya bağlıydı. Eşinin vefatından sonra fazla yaşamadı ve Leningrad (Petersburg) yakınlarındaki sanatoryumda 19 Ağustos 1930'da 61 yaşında böbrek yetmezliğinden öldü (Inayatullah, 1961: 82). Börübay Ahmedov'un kaydına göre gençliğinden beri böbrek hastası idi (Barthold, 2010: 9). Leningrad'daki Smolensk kabristanlığına eşinin yanına defnedildi.

2. TÜRKOLJİ ÇALIŞMALARI

Rus araştırmacıların Türk dilinde ilk çalışmaları XVIII. yüzyılda I. Petro zamanında başlamıştır (Türkkaya, 2010: 29). XIX. yüzyıla gelindiği zaman ise V.V. Radlof, I.N. Berezin, P.M.Melioranski, V.D. Smirnov bu alanda çalışmalar yapmıştır.

SSCB döneminde de Türk dili Slav dilinden sonra en önemli dil olmuştur. Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Türkmen ve Özbek Cumhuriyetlerinin yanı sıra Başkurt, Karakalpak, Tatar, Tuva, Çuvaş ve Yakut Özerk Cumhuriyetlerinde de Türk dilinde konuşulduğu için Sovyetler Birliğinde Türk Filolojisinin öğrenilmesi önemli olmuştur. Bu sebeple Taşkent ve Kiev'de Şarkiyat Enstitüleri açıldı. 1920 yılında ise Petrograd'da "*Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü*" kuruldu (Türkkaya, 2010: 27). O yıllarda Azerbaycan Devlet Üniversitesi bünyesinde de Doğu Çalışmaları Bölümü kurulmuştur.

Azerbaycanlı bilgin ve yazar Mirza Fatali Ahundov (1812-1878) daha Çarlık Rusya'sı zamanında Türk Cumhuriyetlerinin bir birleri ile olan bağlantısının daha da güçlenmesi bakımından aynı alfabe kullanılmasını önermişti. Onun bu önerisi 1924 yılında Türk Cumhuriyetlerini kontrolü altına alan Sovyetler Birliği tarafından kabul edilerek Latin alfabesi kullanılmaya başlandı. Dil sorunu yüzünden daha sonra başkent Moskova ile olan bağlantıların kopabileceği düşünüldüğünden ve o yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin de Latin alfabesi kullanmaya başlamasından dolayı Sovyetler Birliği'nde yeni bir karar alarak Kiril alfabesi uygulamasına başladı.

Rusların Türkoloji çalışmaları 1917 yılına kadar filoloji alanında olmuşsa da daha sonra Rus diplomatı P. A. Levaşev, Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya topraklarında üç buçuk yıl yaşamış M.P. Vrançenko, Türkiye ve İran'da bulunmuş Rus Türkolog İ.N. Berezin ve Orta Asya seyahatlerinde bulunan Barthold'un kitapları tarih ve siyasi bilgiler içermektedir (Berezin, 1856: 29).

Türk folklor, etnograf ve edebiyat tarihi alanının öncü isimlerinden biri V.A. Gordlevski olduğu gibi Türk Tarihi alanında da en önemli çalışmaları olan Barthold'dur (Flıqın, 2005: 67). XX. yüzyılın başlarında yapılan bu tarih çalışmalarına rağmen filoloji alanındaki çalışmalar daha fazlaydı.

Çarlık Rusya'sı zamanında Türk tarihi ile ilgili herhangi bir dergi ya da gazete olmasa da daha sonra V.V. Barthold'un *Mir İslama*⁶ ve *Musulmanski Mir*⁷ adlı dergileri ve Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de bulunan Bilimler Akademisinin 1969 yılından beri yayınladığı *Sovetskaya Turkologiya*⁸ adlı dergi Türk Tarihi'yle ilgili bilgiler sunmaktaydı. Günümüzde ise Rusya'da *Noviy Vostok*⁹, "*Revalutsionni Vostok*¹⁰", *Mejdunarodnaya Jizn*¹¹, *Mirovoy Xozaystvo i Mirovoy Politika*¹², *Mirovoy Ekonomika i Mejdunarodnaya Atnoşeniya*¹³, *Sovetskaya Vostokovideniya*¹⁴ ve *Norodi Azii i Afriki*¹⁵ dergilerinde Türkiye ve Türk Tarihi'yle ilgili makaleler yayımlanmaktadır.

³ Orta Asya'da Hıristiyanlık

⁴ Bu makalesi Zeki Velidi Togan tarafından eleştirildi ve bu eleştiriye Barthold cevap veremedi.

⁵ İslam Ansiklopedisi'nde bulunan makaleleri hariç.

⁶ İslam Dünyası.

⁷ Müslüman Dünyası.

⁸ Sovyet Türkolojisi.

⁹ Yeni Doğu.

¹⁰ Devrimci Doğu.

¹¹ Uluslararası Hayat.

¹² Dünya Ekonomisi ve Dünya Politikası.

¹³ Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler.

¹⁴ Sovyet Doğu Çalışmaları.

¹⁵ Asya ve Afrika Halkları.

3. BARTHOLD'UN ORTA ASYA TÜRK TARİHİ ÇALIŞMALARI

Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi hakkında görüşleri derli toplu olarak İstanbul Üniversitesinde 1926 yılında öğretim üyeliği yaptığı zaman anlatmış olduğu 12 dersten oluşan *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* adlı kitabında bulunmaktadır. Onun Türk Tarihine sağladığı katkıları yalnız bu kitabından değil yazmış olduğu diğer eserlerinden de öğreniyoruz.

3.1. İlk Müslüman Türkler

Barthold'un *İlk Müslüman Türkler* (Barthold, 2008) adlı eseri Örgün Yayınevinin katkılarıyla 2008 yılı Mayıs ayında basılmıştır. Eser Türk-Arap ilişkileri ile başlamış ve daha sonra Türk-İslam devletleri anlatılarak kitaba giriş yapıldıktan sonra üç bölüme ayrılmıştır.

Barthold eserinde ilk önce Türk-Arap ilişkilerine değinmiş ve daha sonra İlk Müslüman Türk devletleri olan Samanoğulları, Karahanlılar, Gazneliler, Oğuzlar, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar ve Karahıtaylar hakkında bilgi verilmiştir. Bu devletlerin tarihine uzun uzadıya yer ayırmayan yazar sadece devletlerin önemli hükümdarları, hüküm sürdükleri topraklar ve kuruluş yıkılma dönemini ele almıştır.

Eserin adı ile içeriğinin bir birine tam olarak uymadığı dikkatli bir okuyucunun gözünden kaçmamaktadır. Çünkü eserin adı *İlk Müslüman Türkler* olsa da büyük bir ölçüde Moğol dönemini anlatmaktadır.

Giriş kısmında yazar Moğollardan önceki dönemi kapsayan ve hatta Araplardan önceki döneme inerek tarih yazıcılığı ve tarihsel olaylar çerçevesinde her dönemin kendisine has tarih yazıcıları hakkında ve onların yazdıkları eserlerle ilgili bilgi vermiştir. Birinci bölümde yazar İslam fetihlerinin yapılmasından başlayarak XII. yüzyıla kadar olan dönemi kapsayan Orta Asya Türklerinin tarihi ve kültürüyle ilgili bilgiler vermiştir. Karahıtaylar ve Harzemşahlar başlığını taşıyan ikinci bölümde ise yazar Karahıtayların Maveraünnehre gelmeleri ve Harzemşahlar devletinin kurulmasıyla başlayan bir dönemi ele almıştır. Coğrafi bilgiler de içeren üçüncü bölümde yazar Maveraünnehir ve çevresinin coğrafi özelliklerinden bahsetmiştir.

3.2. Kırgızlar

Orhun Yazıtlarında haklarında bahsedilen Kırgızlar Orta Asya'nın alan olarak en küçük ülkelerinden biri olan Kırgızistan'da yaşamaktadırlar. Kırgız Türkleri M.Ö. II yüzyıla kadar uzanan tarihi bir geçmişe sahiptir. Geçmişten günümüze kadar gelen bu köklü Türk boyunun da dili yine Türkçenin kuzey-batı Kıpçak¹⁶ grubuna giren Kırgız Lehçesidir.

Eser *Kırgızlar* (Barthold, 2002) adı ile 1991 yılında Bıшкеk'te basılmıştır. Eseri Rusça orijinalinden Dardail Sulaymankulov tercüme etmiştir. Eser ülkemizde 2002 yılında Ufuk Deniz Aşçı tarafından Kırgızcadan Türkçeye tercüme edilerek basılmıştır.

Çevirenin önsözünde başlayan eserde daha sonra eserin yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Eser altı bölüme ayrılmıştır. “Orta Asya’da şu an yaşayan halklar arasında, çok erken zamanlardan itibaren tarihte adları anılan halklardan en eskisi de Kırgızlardır.” diyerek başlayan “En Eski Bilgiler” adını taşıyan birinci bölümde yazar Kırgızların tarihinin M.Ö. 201 yılına ait olduğunu bildirmiş ve Çin kaynaklarından Kırgız tarihiyle ilgili kaynakları araştırmıştır.

Eserin ikinci bölümünde yazar Kırgız tarihinin VI. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar olan dönemini ele almıştır. Yazar bu bölümü anlatırken VI-IX. yüzyıl arasında Kırgız tarihiyle ilgili Çin kaynaklarından daha çok 618–907 yılları arasında hüküm süren Tan (Tanşu) sülalesinin tarihinden faydalandığını bildirmiştir. Kırgızların yaşadıkları bölge, onların Tan ülkesiyle olan ilişkileri ve ülkenin coğrafi konumuyla ilgili bilgileri yazar, Tan sülalesinin tarihinden elde etmiştir.

“Kırgızların Büyük Birliği” adını taşıyan üçüncü bölüm Kırgız tarihinin IX. ve X. yüzyıllarını kapsamaktadır. Bu bölümde yazar Kırgızların Moğolistan’ı ele geçirmelerini ve yapılan savaşta Kırgızlarla Uygurların birliğini ve sonraki gelişmeleri anlatmıştır.

“Yenisey Kırgızları” adını taşıyan dördüncü bölümde yazar Kırgız tarihinin X. yüzyıldan sonrasını ele almıştır. Kısa bir süreliğine güçlü devlet olan Kırgızlar bu gücü kaybedince beş yüz yıl süren bir dönem boyunca Yenisey’de adlarını duyurabilmiş, hatta Uygur hâkimiyeti altına girmiştir.

“Tyan-Şanlı Kırgızlar”¹⁷ adını taşıyan beşinci bölümde XVI. ve XVII. yüzyıl arası Kırgız tarihi anlatılmıştır. Bu dönemi anlatırken yazar Mirza Haydar’ın “Tarihi Reşid” ve Mahmut Çuras’ın eserlerinden faydalandığını

¹⁶ Tölu

¹⁷ Eserdeki “Tyan Şan” kelimesini Tanrı Dağı olarak vermiştir.

belirtmiştir. 1898 yılında yayımlanan “*Yedi Su Tarihinin Oçerki*” adlı makalesi de Kırgızların XVI. ve XVII. yüzyıl arasındaki tarihini anlatmaktadır.

Yazarın “*Yenisey Kırgızları*” adını verdiği altıncı bölüm Kırgız tarihini XVII. yüzyıldan itibaren ele almıştır. Rusların bölgeyi ele geçirmeleri ve Oyrat birlikleriyle sürekli savaş halinde olmaları hasebiyle bu dönemle bağlı Rus kaynaklarında yeteri kadar bilgi olduğunu ve buradan faydalandığını belirtmiştir. Kırgızların dünyanın birçok yerine dağıldığını ve önceki dönemlerde yaşayan kahraman halkının yok olmasına dair yazılan bir dörtlükle kitap bitiyor.

3.3. Moğol İstilasına Kadar Türkistan

Giriş ve beş bölümden oluşan *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (Barthold, 1981) kitabının kaynaklar bölümünde dönemin edebiyat, coğrafya ve tarih yazarlarının kitapları hakkında geniş bilgi vermiştir.

Giriş bölümü kendi içinde üçe ayrılarak okuyuculara sunulmuştur. Kaynaklar bölümünün birinci kısmı olan “*Moğollardan önceki devir*” başlığında yazar Moğol dönemine kadar olan tarih, coğrafya ve edebiyat yazarlarının eserlerini anlatmıştır. Bu kısımda Araplardan önce Orta Asya’da tarihi edebiyatın varlığını anlattıktan sonra Arapça tarihi eserler hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra bibliyografik eserler hakkında bilgi vererek Taberî’nin kaynaklarını sunmuştur. Dönemin ilk coğrafyacılarını anlattıktan sonra Büveyri devri tarihçileri anlatılmış ve Samaniler dönemi edebiyatçılarına değinilmiştir. On üçüncü yüzyıl coğrafyacıları ve bu dönemde çeşitli şehirlerde yaşayan tarihçiler ve onların yazdıkları eserler hakkında bilgiler de bu bölümde yer almaktadır. Moğollardan önceki devir anlatılırken seyyah ve coğrafyacılar da unutulmamış ve onlar hakkında da bilgi verilmiştir.

Kaynaklar bölümünün ikinci kısmı olan “*Moğol istilasına devri*” anlatılırken çağdaş Çinliler ve Müslümanlar anlatılarak Moğol Çağatay edebiyatıyla ilgili geniş malumat yer almıştır. Bu bölümde yazar Cüveynî, Yuan-şi, Reşîdudin, Vassaf ve Mirhand’ın eserlerinden bahsederek yazarların biyografilerini de zikretmiştir.

Kaynaklar bölümünün üçüncü kısmında yazar Avrupa’da yayınlanmış başvurma kitaplarını sıralamıştır. Bu kısımda yazar Degvignes, Baron d’ohsson, Sir Henry Howart, Wolff, Erdmann, Roverty ve L. Cahun gibi yazarların eserleri hakkında bilgi verdikten sonra Rus yazar Prof. V.A. Shukovsky ve onun eserinden bahsetmiştir.

Barthold kaynaklar bölümünde sadece tarih, coğrafya ve edebiyat yazarları hakkında bilgi vermekle yetinmemiş bu yazarların yazdıkları kitapları da okurların dikkatine sunduktan sonra bu kitapların eksik kalan kısımları hakkında eleştiriler yapmıştır.

Moğol istilasına kadar Türkistan kitabının birinci bölümünde yazar diğer tarihçilerin yazdıkları tarih kitabından farklı olarak ilk önce coğrafi bilgiler sunmuştur. Maverâünnahrin coğrafi özelliklerini anlatan yazar daha sonra Belh, Zarefşan, Semerkant, Buhara, Kiş, Nesef, Harizm, Kas, Gurganc, Fergana, Hocendi, Uşrusana, İlak, Şaş ve İsficab şehirlerini detaylı olarak ele almıştır. Tarihçi Barthold bu kısmı anlatırken tarihçi kişiliğinden sıyrılarak bir coğrafyacı ve seyyah gibi bu şehirlerin coğrafi özelliklerini sıralamış, bir şehirden başka bir şehre giden en kısa yollar hakkında bir seyyah gibi bilgiler aktarmıştır. Barthold bu şehirleri anlatırken şehrin tarihi geçmişi, şehirde olan yapılar, şehrin nüfusu, komşu şehirlerle ilişkilerine de değinerek elde edilmesi zor olan çok değerli bilgiler sunmuştur.

Barthold’un “*on ikinci yüzyıla kadar Orta Asya*” adını verdiği ikinci bölümde XII. yüzyıla kadar Orta Asya’da hüküm süren devletler, bu devletlerin komşularıyla ilişkileri, devlet içindeki siyasi ve sosyal gelişmeleri ele almıştır. Bu dönem Araplarla başlayıp Selçuklu döneminde sultan Sencere kadar olan devri kapsamaktadır. Emevi ve Abbasileri anlatan Barthold, Arap hâkimiyeti döneminde halkın sosyal ve kültürel yapısı, yerli halkla Araplar arasındaki ilişkiler, halkın Araplara karşı mücadelesi ve dönemin önemli valileri hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra yazar Tahiri, Samani ve Saffâriler hakkında bilgi vererek yerel yönetimin halkla olan ilişkilerini anlatmıştır. Mahalli hanedanlar, ticaret ve sanayi, vergi ve gümrükler hakkında görüşleri anlatan yazar Karahanlıların ortaya çıkışını, Samanilerle olan ilişkilerini Karahanlılar içinde meydana gelen iç kavgaları, Gaznelilerle Karahanlıların mücadelesini ve önemli Karahanlı hükümdarlarını anlatmıştır. Daha sonra yazar Selçukluların savaş zaferlerini anlatarak onların Maverâünnehrini nasıl hâkimiyetleri altına aldığını okurlara sunmuştur.

Barthold’un “*Kara-Hitaylar ve Harizmşahlar*” adını verdiği üçüncü bölümde Kara-Hitaylar’ın Maverâünnehre gelmelerinden başlayarak İslam siyasi teşkilatının çöküşüne kadar olan dönemde *Harizmşahlar* devletinin kurulması, Kara-Hitay Harizmşah mücadelesi, Gurlular’ın ortaya çıkışı, Harizmşahların Gurlularla olan mücadelesi, Kıpçak ve Moğollara karşı verilen mücadele ve bunu takiben Halife ile mücadeleler anlatılarak Moğol tarihine giriş verilmiştir.

Cengiz Han ve Moğollar’ın anlatıldığı dördüncü bölümde yazar Moğol tarihi, Uygur kültürü hakkında geniş bilgiler vererek Cengiz Han’ın hayatı, şahsiyeti, dünyaya bakışı, diğer devletlerle teması, Harizmşahlarla Moğollar

arasındaki mücadeleyi anlatmıştır. Kitabın başından beri anlatılan Maveräünnehrin önemi Moğol istilası döneminde de anlatılmış ve bu bölgeye sahip olmak için verilen mücadeleler ele alınmıştır. Harizmşahlarla Moğollar uzun süre bu topraklar için savaşmışlar ve bu savaşlar sonunda Cengiz Han Maveräünnehr'i zapt etmiştir.

Kitabın son bölümünde, “*Moğol hâkimiyeti altındaki Türkistan*” 1227–1269 yılları arasında cereyan eden olaylar anlatılmıştır. Bu dönemde Türkistan’a sahip olan Moğolların izledikleri siyaset, halkla olan ilişkileri, devlet yönetimi, devlet organlarının teşkilatlanması, meydana gelen çeşitli isyanlar, Moğol-Hıristiyan anlaşması üzerine Maveräünnehr bölgesinde Hıristiyanlığın durumu ve son olarak da Moğol şehzadeleri arasında meydana gelen taht kavgaları anlatılmıştır.

3.4. Orta Asya Tarih ve Uygarlık

Orta Asya Tarih ve Uygarlık (Barthold, 2010) adlı eser 2010 yılında basılan Barthold’un en son eseridir. Bu eserin diğerlerinden farkı kitabın makalelerden oluşmuş olmasıdır. Barthold’un yazdığı makaleler ölümünden sonra bir araya getirilmiş ve bu makaleler daha sonra tercüme edilmiştir.

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde farklı konular hakkında yazılmış makaleler yer almaktadır. Birinci bölümde yazarın Türkistan’la bağlı üç makalesi *Geçmişte Türkistan, Türkistan ve Türkler, Moğol İstilasından Önce Türkistan’da Hıristiyanlık* yer almaktadır. İkinci bölümde *Usunlar, Karluklar, Türkler, Karahanlılar, Kara-Hitaylar, Moğolistan ve Kalmıklar* adlı makaleleri yer almaktadır. Orta Asya Tarihinden Yansımalar başlığı taşıyan üçüncü bölümde ise *Timuriler, Şeybaniler ve Orta Asya; Tacikler; Kırgızlar; Türkmenler; Zeynü Ahbar; Sartlar* adlı makaleleri yer almıştır. Uygarlık tarihinden yansımalar adlı beşinci bölümde ise *Amu Derya, Sır Derya ve Horasan* makaleleri bulunmaktadır.

3.5. Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler

Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler (Barthold, 2006) adlı kitap Barthold’un en son eserlerinden biridir. Fakat bu kitabın özelliği içinde bulunan konuları yazarın İstanbul’da öğretim üyeliği yaptığı 1926 yılında ders olarak anlatmış olmasıdır. Kitap ilk defa 1927 yılında yayınlansa da daha sonra anlatım dili sadeleştirilerek ve gözden geçirilerek defalarca basılmıştır. Barthold daha hayattayken bu kitabın Almanca tercümesini tekrar gözden geçirme fırsatı bulmuştur. Kitabın Almanca tercümesi aslıyla kıyaslanmış ve mevcut olan ufak tefek hatalar daha sonraki baskılarda düzeltilmiştir. Sadeleştirme işinde, Ragıp Hulusi Özdem tarafından Türkçeye çevrilen ve Türkiyat Enstitüsü yayınları arasında çıkan baskı esas olarak alınmıştır.

1975 yılında ikinci kez basılan eser kısa bir sürede tükenmiştir. Prof. Dr. Hasan Eren yayın ile ilgili olarak Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılan *Dünya Edebiyatından Seçmeler* dergisinde bir yazı yazarak bazı konulara dikkat çekmiş ve yeni baskı yapılacağı zaman üzerinde durduğu eksikliklerin giderilmesini temenni etmiştir. Bu sebeptendir ki, 2006 yılında tekrar basılan bu kitabın dili sadeleştirilmiş ve aynı zamanda hataları da düzeltilmiştir.

Eser Barthold’un son çalışması olması bakımından geniş araştırmalarının birçok sonuçlarını, özetlenmiş olarak kapsamaktadır. Ayrıca yazar dersleri Türkiye’de verdiği için Türk Tarihi hakkında daha tarafsız bir şekilde konuşmuştur. Orta Asya tarihi üzerine ihtisas yapan Barthold elbette ki Türk Tarihi’nin gelişmesini bir bütün olarak ele aldığı zaman bir takım kabul edilmez düşünceleri olmuştur.

Eser ön söz, XII ders, dizin ve harita bölümlerinden oluşmaktadır. Ön söz kısmı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Tarihi Profesörü Bahaeddin Ögel tarafından yazılmıştır. Burada eser hakkında kısa bilgi verilmiştir. Eserin ön söz kısmından sonra geleneğe sadık kalınarak Barthold’un anlattığı konular dersler halinde başlıklandırılmıştır.

3.6. Tarihte Türk Dünyası

Barthold’un *Tarihte Türk Dünyası* (Barthold, 2008) isimli eseri Örgün yayınevinin katkılarıyla Temmuz 2008 yılında basılmıştır. Eser M. A. Yalman, T. Andaç ve N. Uğurlu’nun katkılarıyla okurlara sunulmuştur.

Barthold’un kısa özgeçmişi ve hayatı boyunca yazdığı eserler hakkında bilgi verilerek kitaba bir giriş yapılmıştır. Eser dört bölümden ve kitabın içine alınan Türkistan kitabından oluşmaktadır. Türkistan eseri ise ön söz, giriş, kaynaklar ve iki bölümden oluşuyor. Kitabın sonunda ise 681 yılından 1269 yılına kadar olan dönemi kapsayan kronolojik cetvel ve kaynakça bulunmaktadır.

Barthold Tarihte Türk Dünyası başlığı altında Türk-Çin, Türk-İran, Türk-Arap ve Türk-Moğol ilişkilerinden bahsetmiştir. Daha sonra yazar Moğol yayılması dönemini ele alarak bu konuda Cengiz dönemini, Altın Orda Devleti’ni, İlhanlılar, Çağataylar ve Kubilay Hanlığı hakkında kısa bilgiler sunmuştur. Daha sonra ise Timurular ve bu başlık altında Yıldırım Bayezid hakkında bilgi verdikten sonra Timurular sonrası meydana gelen siyasi olayları anlatmış ve burada da okuyuculara Türk hanlıkları hakkında bilgiler vermiştir. Hanlıklar hakkında bilgiden sonra

kültür ve medeniyet konusuna değinen Barthold, devlet yönetimi, hukuk, ordu, dil ve edebiyat üzerinde durmuştur. Türk Dünyasını anlattığı bu bölümün sonunda ise faydalandığı kaynakları da sıralamayı unutmamıştır.

Bölgelere ayırdığı eserin birinci bölümünde Sibirya, Altay ve Abakan Türklerinden bahseden yazar yine diğer eserlerinden farklı olarak bu bölümün sonunda da faydalandığı kaynakları okurlar için sıralamıştır. İkinci bölümde yazar Türkistan'ı doğu ve batı diye ikiye ayırmış ve Doğu Türkistan ile Batı Türkistan Türkleri üzerinde durarak bu halkların tarihi ve kültürü hakkında okurlara bilgi vermiştir. Eserin üçüncü bölümü ise Kafkasya Türklerine ayrılmıştır. Bu bölümde yazar Kafkasya, Azerbaycan ve İran bölgelerinde yaşayan Türk boyları hakkında tarihsel bilgiler sunmuştur. Dördüncü ve son bölümde ise yazar Avrupa'ya göç eden Türk boylarını ele alarak İdil-Ural, Kırım, Gagavuz, Karaim ve Polonya-Lehistan Türklerinin tarihi kültürü üzerinde çalışma yapmıştır.

Türkistan başlığı taşıyan kitabın ikinci kısmı ise yine iki bölümden oluşmaktadır. Tarihte Türk Dünyası başlığını taşıyan kitabın birinci bölümü tercümelere oluşsa da Türkistan ismini taşıyan ikinci kısım yalnız çeviri değildir. İngilizce tercümelere faydalanan yazar bu konuyu tekrar gözden geçirmiş ve genişletmiştir.

Türkistan adı taşıyan bu kısım ilk baskıda ayrı bir kitap olarak basılmış ve yazar orda ön söz kısmını kendisi yazmıştır. Eserin ilk baskısında Moğol dönemine fazla yer vermeden eseri yazan Barthold daha sonra eseri genişleterek Moğol egemenliğinin sürdüğü yıllara yer ayırmıştır. Böylelikle eser Moğolların Türkistan'da ortaya çıkışlarının ve ülkeyi nasıl ele geçirdiklerinin bir araştırması haline gelmiştir. Eserin İngilizce yayını ve İndeks kısmı Mr. H.A.R. Gibb tarafından hazırlanmıştır. Eser İngilizceye tercüme edilse de yazarın yazdığı bilgilerin dışına fazla çıkılmamış ve hiçbir eklenti yapılmamıştır.

Kaynaklar başlığı taşıyan bölümde yazar Moğol yayılması dönemi tarih yazarları hakkında biyografi sunmuş ve bu yazarların yazdıkları eserleri tanıtmıştır. Daha sonra Avrupa'da yayınlanmış başvuru eserleri hakkında bilgi vermiştir.

Eserin birinci bölümü tamamen Cengiz Han ve Moğollar dönemine ayrılmış ve bu bölümde yazar Moğol tarihini derinlemesine olarak ele almıştır. Eserin ikinci bölümünde yazar Türkistan'ın Moğol egemenliği altına girdiği 1227 yılından başlayarak 1269 yılına kadar olan tarihi olaylardan bahsetmiştir. Moğol istilası döneminin anlatıldığı bölüm 1269 yılına kadar devam etmiştir ve yazar eserin sonunda 618-1269 yılları arasını kapsayan geniş bir kronolojik cetvel ve daha sonra faydalandığı eserlerin kaynakçasını vererek eserini tamamlamıştır.

3.7. Türk Moğol Ulusları Tarihi

Orta Asya Türk tarihinin uzmanı olarak ün yapmış olan Barthold, Türkiyat Enstitüsünün çağrısı üzerine 1926'da İstanbul'da Orta Asya tarihi hakkında bir dizi ders vermiştir. Onun verdiği bu dersler 1927'de *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* adlı kitapta toplanmıştır. İstanbul'da verdiği derslerden sonra Barthold, 1926-1927 yılında Taşkent'e çağırılmıştı. Taşkent'te de Türk ve Moğol uluslarının tarihi hakkında altı ders vermiştir. Onun bu dersleri 1928'de *Türk Moğol Ulusları Tarihi* (Barthold, 2006) adı altında küçük bir kitap olarak basılmıştır.

Bu derslerde Barthold, İstanbul'da verdiği konferansları birçok bakımdan bütünlüğü gibi, Orta Asya'da yaşayan göçebe kavimlerin tarihinde daha önceden temas etmediği birtakım yönler üzerinde de durmuştur. Bundan başka, Taşkent derslerinde Kazak ve Kırgızların tarihine de daha geniş yer vermiş, Ruslarla stepelerde yaşayan komşuları arasındaki bağları gözden geçirmiş, göçebe kavimlerin tarihine ilişkin çalışmalarda Rus gezginlerinin rolü üzerine birtakım bilgiler ortaya koymuştur. Buna karşılık Taşkent'te verdiği derslerde, yerleşik hayata geçen Türk kavimlerinin tarihine hemen hemen hiç temas etmemiştir.

İlk derste Barthold Türk Moğol göçebeleri hakkında bilgi vermiştir. Bu halkların göçebeliğini anlatırken atın evcilleştirilmesini ele almış ve M.V. Farmakovskiy'nin yazısına dayanarak Skit vazosunda tasvir edilen at resmi ile doğuda yaşayan ve "Przewalski atı" adını alan yabani at cinsi arasındaki benzerlik üzerinde durmuştur. Göçebe kavimlerin tarihlerini incelemede etnografi ve linguistik bilimlerinin öneminden bahsetmiştir.

İkinci derste Barthold bir kez daha dil bilimine değinerek Orhun yazıtlarının öneminden bahsetmiştir. Türkler tarafından kullanılan alfabeler ve onların kökenine vurgu yapmıştır. Oğuzlar ve onların kullandığı alfabe hakkında bilgi veren yazar daha sonra Uygurlar ve Uygurları mağlup ederek Moğolistan ve Orta Asya'da üstün hale gelen göçebe bir kavim olan Kırgızlardan bahsetmiştir.

Üçüncü derste yazar göçebe Türk halklarının dillerini daha kapsamlı bir şekilde ele almış ve bu bölümde Karahanlı devletinin önemli şahsiyetlerinden Kaşgarlı Mahmud ve onun eseri hakkında bilgi vermiştir. Kaşgarlı Mahmud'un Türkmen kelimesini etimolojik olarak "Türk manend" yani Türk'e benzer olarak nitelendirdiğini ve bu konunun Fars kaynaklarında da geçtiğini vurgulamıştır.

Dördüncü derste Barthold Moğol devletinin kurulmasından ve Moğol fetihlerinden bahsetmiştir. İran'a saldıran Moğolların burada Türkleşmesi ve İslam dinini kabulüyle alakalı bilgiler vermiştir.

Beşinci derste Kırgızların dünya tarih sahnesinde önemlerini kaybetmesini ve bu kayıp sonunda Moğolların etkin konuma yükseldiğini vurgulamıştır. 1218 yılında Cengiz Hanın büyük oğlu Cuçi'ye kesin olarak boyun eğen Kırgızlar, Çinlilerin Kalmık Devleti'ni yok etmesiyle yeniden Yedisu bölgesine Kırgız ve Kazaklar hâkim olmuşlardır.

Altıncı bölümde Barthold XVII. yüzyılda Hazar denizinden Çin sınırına kadar olan topraklarda hüküm süren Türk boylarının kendi aralarındaki çekişmelerini dile getirmiş, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Türk yaşamına değinen Barthold, Rusların bu bölgeyi işgal etmelerinden ve kendi kültürlerini Türklere aktarmalarından bahsetmiştir.

Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili eserleri sadece bunlardan ibaret değil. *Soçineniya* adlı külliyesinde yer alan *Merv Tarihine İlişkin* (Barthold, 2016. s. 207-230) adlı makalesi ile üniversite yıllarında gümüş madalya kazandığı *Orta Asya'da Hristiyanlık* (Togan, 1926. s. 527-529) isimli makalesi Orta Asya Türk Tarihi açısından önemlidir. Özellikle Orta Asya'da Hristiyanlık adlı makalesi yaptığı bazı hatalardan dolayı Zeki Velidi Togan tarafından kendisi daha hayattayken eleştirilmiş ve onun bu eleştirilerine Barthold cevap verememiştir.

4. BARTHOLD'UN TARİH METODOLOJİSİ

Barthold kendisinin de ifade ettiği gibi Rusya'da doğmuş ve bölge şartları içerisinde büyüdüğü için Batı Avrupalı tarihçilerden kendisini ayırmış ve bu yanını bir nevi üstünlük olarak nitelendirmiştir. Hazır materyale sahip olduğu ve Asyatik şartları bünyesinde bulundurduğu için, ona göre bir Rus Şarkiyatçısı ve tarihçisi, Rus ve Asya tarihinde diğer tarihçilerden daha öndedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi St. Petesburg Üniversitesi mezunu olan Barthold eğitim hayatını tamamladıktan sonra Almanya'daki Halle Üniversitesi'nde E. Mayer'in Roma Tarihi dersine katılmıştır. Bu dersi Orta Asya Tarihi için kendisine bir çalışma modeli olabilecek örnek bir ders olarak kabul etmiştir (Barthold, 2004: 3).

Barthold'a göre, Batı Avrupa İslamiyat araştırmalarının ilerlemesi esas olarak Alman tarihçilerinin ve bilginlerinin çalışması sayesinde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı o insanlık tarihinde kültürel etkilerin önemine dair düşüncelerini XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Alman tarihçilerin etkisi ile geliştirmiştir. Bu tarihçilerin düşünceleri Barthold'un düşünce tarzı ve yazı üslubuna işlemiş ve onu Avrupa'daki diğer tarihçilerden daha ziyade Alman bilginlerine yaklaştırmıştır (Barthold, 2004: 3).

Nitekim Barthold'un metoduna yüzeysel bakıldığında en belirgin özellik olarak onun yeni kaynaklara önem verdiği görülmektedir. Bunun sonucunda kaynaklar onun elinde daha gerçekçi bir anlam kazanarak değerlendirilmiştir. Öncelikle yeni kaynakları toplayıp, sonra eski yeni demeden bütün kaynakların yayınlanması için büyük bir çaba harcadığı bilinmektedir. Arşivci bir eğilime sahip olan Barthold, bütün kaynakları toplayarak tanıtma ve yayınlamayı, hayatı boyunca kendisi için bir görev saymıştır. Öyle ki onun ele alıp tanıttığı kaynaklara henüz yenileri katılamamıştır. Bundan dolayı kaynak bilgileri geniş; fakat tarihçilik formasyonu eksik olan Marquart gibi bilginler onun karşısında daima başarısız kalmıştır (Barthold, 2006: VIII).

Barthold yurt dışında incelemeler yaptığı sürede Orta Asya Tarihi'ne ilişkin en önemli Arapça, Farsça ve Türkçe kaynakları incelemiştir (Barthold, 2004: 3). Onun bu kaynaklardan edindiği materyal uzun yıllar boyunca çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Buna rağmen o, son günlerine kadar yeni kaynaklar aramaya da devam etmiştir. Minorsky'nin dediği gibi, "*Barthold her yıl zenginleştirdiği kaynakları vasıtasıyla olgunlaşmıştır*" (Barthold, 2004: 4). Barthold'un Orta Asya halkları tarihi araştırmalarıyla ilgili olarak akademisyen İ. Y. Kraçkovskiy'in, "*Avâmî olarak hazırlanmış olan bu çalışmalar bu alanda çalışanlar için çok şeyler veriyordu, çünkü sadece ilmin ulaştığı genel sonuçları toparlamıyor, kendi araştırmalarında ulaştığı önemli sonuçları da ortaya koyuyordu*" (Petruşevskiy, 2004:1-6) şeklindeki ifadeleri onun çalışmalarının değerini ortaya koymaktadır.

O genel olarak eserlerinde tarihi tekâmül göz önünde bulundurmıştır. Bundan dolayı çalışırken sürekli bir şekilde en yeni tarih eğilimlerine uygun bir şekilde hareket etmiştir. Orta Asya Tarihi Barthold'a göre özel bir ilgiyi gerektirmektedir. Çünkü ona göre burada yaşayan halkların tarihsel sürecini bilimsel olarak ortaya koymak, dünya tarihinin seyrini anlamamız açısından son derece önemlidir. Özellikle İslam Dini'nin burada yayılması için batıya oranla diğer askeri, siyasi ve kültürel unsurlara karşı daha çok mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Barthold tarihsel sentezden ziyade tarihsel analiz üstadıydı. Çalışmalarını kaynaklardan çıkardığı yeni olgulardan oluşturmaktaydı. Kendisinden önce kullanılan kaynaklardan kimsenin dikkat etmediği küçük ayrıntıları büyük ustalıklarla almış bunları bir araya getirerek yeni bir yorum katmıştır (Barthold, 2004: 12).

Barthold genelde dikkate değer bir eleştirel mizaca sahipti, özellikle gençlik yıllarında giriştiği ve bazen hayli sert geçen kalem kavgaları nadir değildir.¹⁸ Başkalarının fikirlerini değerlendirirken taviz vermez ve herhangi biriyle girdiği kalem kavgasında, eleştirilerdeki ve kısa yaşam öykülerindeki hataları, özellikle dikkatsizlik ve üstü kapalı anlatılan konuları unutmazdı. Minorsky, onun “*çevresine faydalı bir dehşet yaydığı*”¹⁹ söylemektedir (Barthold, 2004: 13).

Ona göre her bilgi alanının bir bilim olarak kabul edilmesi için aşağıdaki şartlara cevap vermesi gerekir:

- ✓ Nedensellik kanununun kabulü ve farklı olaylar arasındaki nedensel bağı oluşturmak.
- ✓ Olayların, kendi aralarında oluşturulmuş nedensel bağa göre sistematik olarak yerleştirilmesi.
- ✓ Bu sistemin içine dâhil edilmiş olayların doğruluğu hususunda nesnel kanıtların ortaya konulması (Barthold, 2004: 19-21).

Barthold bu konuda uyguladığı metodu açıkça ortaya koymuştur. Disiplinli çalışması ve kaynak zenginliği onu diğerlerinden ayırmış ve bir ekol olmasına yol açmıştır.

Bir antropolog, tarihçi, kültür ve din araştırmacısı olan Barthold, Asya’daki dinler hususunda da çok temkinli ve isabetli yaklaşımlarla uygulamalar yapmıştır. Çalışmalarında Orta Asya ve İran’da yayılan Zerdüştlük, Budizm, Hıristiyanlık ve özellikle de İslam gibi muhtelif dinlerin tarihine oldukça dikkat etmiştir. Fakat o, Dinler Tarihiyle bunların manevi hareketler olmaları hatırına ilgilenmemiştir. Bu dinlere esas olarak etkileşimleri tarihi süreci şekillendiren kültürel unsurlardan biri olarak ele almıştır. Dolayısıyla çeşitli dinlerin yayılımı sorununun incelenmesi ile özellikle dinsel propaganda temsilcileri tarafından kullanılan ve kültürel iç seyri belirleyen uluslar arası ticaret yollarının incelenmesine özel bir önem vermiştir. C. Becker’in *Der İslam* Ansiklopedisinin ilk cildi için yazılan giriş makalesinde: “*Dinlerin kendilerini gerçek yaşam koşullarına uyarlamak zorunda oldukları, aksinin düşünülemez*” şeklinde ifade ettiği tezini kendisi mütemadiyen vurgulamıştır (Barthold, 2004: 8).

Barthold, Orta Çağ Müslüman Doğu tarihi alanında karşı konulmaz bir otorite idi. Bu durum, o hayatta iken tasdik edildiği gibi, ölümünden sonra da tekrar tekrar belirtilmiştir. Onun çalışmalarının Orta Çağ Doğu -özellikle Orta Asya- tarihi incelemelerinin sonraki gelişimi üzerindeki etkisi çok büyüktür. Bu etki, özellikle ölümünden sonra, farklı sebeplerle de olsa, hem Batı’da hem de SSCB’de hissedilmeye başlanmıştır. Barthold’un himayesinde çalışanlardan bazıları sonradan meşhur şarkiyatçılar olmuştur. Fakat o, metodolojisini benimseyen ve çalışmalarını sürdüren bir grup öğrencinin onun etrafında birleşmesi anlamına gelen “*kendi okulu*”nu kurmamıştır (Barthold, 2004: 11-13).

5. SONUÇ

Alman asıllı Ruslaşmış bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Barthold kendisinin de ifade ettiği gibi Orta Asya Tarihi ile ilgili araştırmalara kendi milletinin istek ve eğilimleri ile girmiştir. Bu alanda yazdığı kitap ve makalelerle “Türkistan’ın Gibbon’u” olarak nitelendirilen yazar kendi okulunu oluşturmasa da onu birçok tarihçi takip etmiş ve fikirlerinden faydalanmıştır.

Orta Asya Türk Tarihi alanında uzman olan Barthold’un eserlerine baktığımızda konuyla ilgili onun fikirlerinin toplu olarak bulunduğu iki eseri söyleyebiliriz ki, bunlardan birincisi *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* diğeri ise *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*’dır. Bu iki eserde yazar görüşlerini ayrıntılı olarak ve kendisinden önce bu konuda fikir bildiren yazarların görüşleriyle kıyaslama yaparak anlatmıştır. Zaten onun en önemli özelliği tarihsel sentez ustası olmasıdır. Bu açıdan çalıştığı her konuyu ayrıntılı olarak incelemiş ve zaman zaman bir dipnot halinde olan fikirden bile bir makale ortaya koymuştur.

Barthold çalışmalarını Sovyet gücü için değil Sovyet gücüne rağmen yapmıştır. Çalışmalarından dolayı *Mir İslama* dergisinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Fakat Türk tarihiyle bağlı çalışmalarından da vazgeçmemiştir. Vefatından sonra uzun bir süre eserleri komünist rejimin hedefinde olmuştur. En acısı ise Sovyetler birliğine dâhil olan Türk Cumhuriyetlerinin bilim adamları tarafından haksız yere eleştirilmek olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Vasili Vladimiroviç, B. (1977). Soçineniya, İzdatelstvo Nauka Glavnaya Redaksiya Vostoçnaya Literaturı, Moskova.

¹⁸ Özellikle Rus coğrafyacı ve seyyah G.E. Grum-Grzimalo ile aralarında geçen kalem kavgası “Soçineniya” adlı eserinde de makaleler halinde yer almıştır.

¹⁹ Barthold’un anısına yapılan bir toplantıda N. Marr onunla ilgili şöyle ifade eder: “*İyi huylu Vasiliy Vladimiroviçten ölüm gibi korkulurdu. Samimiyeti muhalifinde bile olsa çok fazla söz sarf etmeksizin tutar, sahteliği kardeşi bile olsa hiç kimsede affetmezdi*”.

2. Vasili Vladimiroviç, B. (2004). Asya'nın Keşfi Rusya ve Avrupa'da Oryantalizm, (Ter. Kaya Bayraktar – Ayşe Meral), Küre Yayınları, İstanbul.
3. Vasili Vladimiroviç, B. (2006). Halife ve Sultan: İslam'da İktidarın Serüveni, (Çev. İlyas Kemaloğlu), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
4. Vasili Vladimiroviç, B. (2008). İlk Müslüman Türkler, (Çev. M. A. Yalman-T. Andaç- N. Uğurlu), Örgün Yayınları, İstanbul.
5. Vasili Vladimiroviç, B. (2002). Kırgızlar, (Çev. Ufuk Deniz Aşçı), Kömen Yayınları, Konya.
6. Vasili Vladimiroviç, B. (2016). “Merv Tarihine İlişkin”, (Çev. Gurban Huseynov), Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(15): 207-230.
7. Vasili Vladimiroviç, B. (1990). Moğol İstilasına Kadar Türkistan, (Çev. Hakkı Dursun Yıldız), TTK Yayınları, İstanbul.
8. Vasili Vladimiroviç, B. (2010). Orta Asya Tarih ve Uygarlık, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.
9. Vasili Vladimiroviç, B. (2006). Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, (Yay. Haz. Kazım Yaşar Kopraman-İsmail Aka), TTK Yayınları, Ankara.
10. Vasili Vladimiroviç, B. (2008). Tarihte Türk Dünyası, (Çev. M. A. Yalman-T. Andaç- N. Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul.
11. Vasili Vladimiroviç, B. (2006). Türk Moğol Ulusları Tarihi, (Çev. Hasan Eren), TTK Yayınları, İstanbul.
12. Yuri, B. (1980). “Barthold and Modern Oriental Studies”, IJMES, XII(4): 385-403.
13. Fligin, Y. (2005). “Mejdu Çitadelyu i Moqilov Daniyara”. Vostok Svışe, X: 65-89.
14. Inayatullah. (1961). “V.V. Barthold: His Life and Works”. Journal of the Pakistan Historical Society, IX: 81-86.
15. Petruşevskiy, İ. (2004). “Akademisyen V.V. Bartold”, (Çev. Cengiz Buyar), *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(I): 1-6.
16. Smirnov, N. A. (1966). “Barthold”. Büyük Sovyet Ansiklopedisi, (III): 39-40, Moskova.
17. Togan, A. Z. V. (1926). “Oğuzların Hıristiyanlığı Meselesine Ait”. *Türkiyat Mecmuası*, 2: 527-539.
18. Türkkaya, A. (2010). “Sovyetler Birliğinde Türkoloji Çalışmaları”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27(1): 25-52.